

УДК 330.022

Ковтун О. А.,

кандидат державного управління, доцент кафедри фінансів і кредиту
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНВЕСТИЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ

У статті здійснена класифікація інвестиційних стратегій домогосподарств та досліджені основні їх інструменти, виявлено залежність застосування певних стратегій заощадження та інвестування від рівня життя та доходів населення.

Ключові слова: домогосподарство, інвестиційна стратегія, фінансова діяльність, фінансова поведінка, заощадження, інвестиції.

В статье осуществлена классификация инвестиционных стратегий домохозяйств и исследованы основные их инструменты, выявлена зависимость применения определенных стратегий сбережения и инвестирования от уровня жизни и доходов населения.

Ключевые слова: домохозяйство, инвестиционная стратегия, финансовая деятельность, финансовое поведение, сбережения, инвестиции.

In the article classification of investment strategies of population and their basic instruments are investment, dependence of application of certain strategies of economy and investing is exposed on the standard of living and profits of population.

Keywords: population, investment strategy, financial activity, financial stuff, economies, investments.

Постановка проблеми. Економічні процеси, що тривають в українській економіці, впливають на соціально-економічну сферу та структурні елементи економічної системи, до яких належить домогосподарство. Домогосподарство, фінансове благополуччя якого є основним індикатором рівня розвитку та ефективності функціонування національної економіки, на сучасному етапі повинно досліджуватися з погляду його фінансової активності. Тому актуальним є формування, класифікація та розробка інвестиційних стратегій поведінки домашніх господарств у ринковій економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості фінансової поведінки домогосподарств розглядалися деякими російськими

та вітчизняними науковцями з боку різних наук: соціології, психології, економічної теорії, демографії. Зокрема, питання участі населення в процесі інвестування досліджувались у працях І. П. Хомінич, Д. В. Ванькович. Також приділялась увага питанням структури доходів, заощаджень та вкладів такими вітчизняними науковцями, як Т. О. Кізіма, А. В. Лісовий; питання оптимізації фінансової поведінки домогосподарств у трансформаційній економіці досліджувалось І. А. Ломачинською. Механізми активізації інвестиційного використання фінансових ресурсів домогосподарств описуються у працях Н. І. Дучинської та В. Л. Смесової.

Високо оцінюючи результати вищезазначених досліджень, необхідно підкреслити, в науковій літературі поверхнево розглядаються питання формування, класифікації та розробки інвестиційних стратегій поведінки домашніх господарств.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження та аналіз інвестиційних стратегій поведінки домашніх господарств.

Виклад основного матеріалу. Економічна наука сьогодні практично не досліджує фінансову поведінку домашніх господарств, тобто їх діяльність з мобілізації та використання активів [1]. За суттю ця поведінка є проекцією сукупності реалізованих домогосподарствами певних стратегій. У широкому розумінні фінансова поведінка визначається вибором стратегії формування доходів, споживчої, ощадної та інвестиційної стратегії. Незважаючи на різні цілі ощадної й інвестиційної стратегій за своєю природою, де основною метою ощадної стратегії є збереження наявних активів, а інвестиційної – не тільки зберегти, але й примножити їх, не можна не відзначити єдність використовуваних при цьому домашніми господарствами інструментів, що часто й приводить до заміни понять. Основна ж відмінність цих стратегій полягає у тому, що ощадну стратегію так чи інакше використовує кожне домогосподарство, водночас інвестиційна властива далеко не усім.

Інвестиційна стратегія – це можливість розміщення фінансових активів у вигляді грошей, що являє собою технологію одержання доходу на одному із сегментів фінансового ринку [1].

Залежно від показника, що обирається за основу класифікації, інвестиційні стратегії можна класифікувати за видами. За частотою застосування інвестиційні стратегії поділяються на:

– нульові, коли всі грошові кошти використовуються на поточні потреби, а заощадження й інвестиції не здійснюються, отже, немає й фінансової бази для реалізації стратегії;

– вироджено-малоймовірні, що практично не зустрічаються в реальному житті (наприклад, довгострокові вкладення, що мають високий ступінь ризику);

– реальні, які спостерігаються найчастіше на практиці [2].

З погляду ризику, інвестиційні стратегії поділяються на неризикові та ризикові. Варто підкреслити, що відсутність ризику найчастіше характеризує не інвестиційну, а саме ощадну стратегію [2].

Залежно від інструментів, що використовуються в рамках інвестиційної стратегії, розрізняють: консервативну стратегію, коли як інструменти використовуються внески в фінансово-кредитних установах; інвестиції в нерухомість; інвестиції на фондовому ринку; інвестиції в бізнес; комбіновані стратегії, коли використовується декілька фінансових інструментів [2].

Також можна виділити ще два види інвестиційних стратегій. Це цілеспрямоване накопичення частини коштів для покриття основних (поточних) витрат: тобто спочатку здійснюються інвестиції, а потім – поточні витрати. Таким чином, інвестиції виступають пріоритетною витратою. Сутність іншої стратегії полягає в тому, що інвестиції здійснюються за залишковим принципом: спочатку покриваються поточні витрати, а залишок коштів йде на інвестування або заощадження. Можливі й інші критерії класифікації інвестиційних стратегій, у тому числі залежно від інститутів інвестування та заощадження, від часу здійснення й деякі інші [2].

Розглянемо інвестиційні стратегії, що використовуються домогосподарствами України на сучасному етапі. Особливими характеристиками кожної стратегії, крім основних (доходи – ризик), є такі як: тип одержуваного доходу (абсолютний, відносний або змішаний), термін реалізації, спосіб одержання доходу від інвестування в акції (акції зростаючих компаній або акції з великим потенціалом зростання вартості). Через ці особливості ефективність й застосовність кожної стратегії на певному етапі розвитку економіки різна.

Насамперед необхідно проаналізувати основні характеристики суб'єктів (домогосподарств), що застосовують інвестиційні стратегії. За даними Державного комітету статистики, у 2009 році фінансово активними в Україні було лише 12,2% населення [3]. При цьому про наявність у домогосподарстві вільних активів частіше декларують ті домогосподарства, які володіють найбільшими соціальними ресурсами, – як правило, що мають вищу освіту, науковий ступінь, з відносно високими доходами, жителі великих міст. Відсутність вільних активів є ознакою представників низькоресурсних груп, зокрема, малозабезпечені домогосподарства, жителі сільської місцевості та невеликих міст. Наприклад, за даними результатів обстеження умов життя домогосподарств у 2009 році за розміром середньодушового доходу на місяць, який, за їх оцінкою, відповідає майновому становищу середнього класу, розподілився так (таблиця 1) [3]. Як бачимо з таблиці,

кількість респондентів, що вважають оптимальним середньодушовий дохід на місяць понад 5 000 грн. виросло на 3,7 процентних пункту, зокрема, ті, що проживають у містах – на 2,9 процентних пункту, у сільській місцевості – на 5,6.

Таблиця 1
Результати обстеження умов життя домогосподарств у 2009 році

Розподіл домогосподарств за розміром середньодушового доходу на місяць (грн.), який відповідає майновому становищу середнього класу (%)	Усі домогосподарства		У тому числі проживають			
			У міських поселеннях		У сільській місцевості	
	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.
до 1000,0	0,5	0,1	0,1	0,0	1,3	0,2
1000,1–1500,0	1,7	0,8	1,0	0,5	3,2	1,6
1500,1 – 2000,0	5,0	3,7	4,0	2,4	7,2	6,7
2000,1 – 2500,0	3,7	4,0	3,0	3,1	5,3	5,9
2500,1 – 3000,0	8,7	8,9	7,4	7,7	11,7	11,6
3000,1 – 3500,0	2,3	3,0	2,0	2,6	3,0	4,0
3500,1 – 4000,0	7,2	8,5	6,1	8,4	9,6	8,6
4000,1 – 4500,0	1,2	1,5	0,9	1,5	1,9	1,7
4500,1 – 5000,0	20,6	16,7	21,1	16,5	19,6	16,9
понад 5000,0	49,1	52,8	54,4	57,3	37,2	42,8

Це свідчить про те, що у сільських домогосподарств самооцінка щодо віднесення себе до середнього класу знижується.

Крім того, наявність вільних активів частіше декларують особи у віці понад 55 років, що традиційно є однією з найменш забезпечених соціальних груп. Пояснюється це тим, що люди похилого віку, особливо пенсіонери, зменшують поточні витрати та тим, що з огляду на скорочення соціальних ресурсів підвищується потреба у формуванні фінансового запасу. Але в частині застосування інвестиційних стратегій ця група населення не настільки активна, тому що насамперед прагне зберегти свої активи (в основному депозитні внески з мінімальними ризиками, готівку), а не інвестувати, хоча й має великий потенціал інвестування.

На вибір домогосподарств між заощадженнями та інвестиціям впливає не тільки кількість та наявність вільних активів, але й низка

внутрішніх і зовнішніх чинників. Серед внутрішніх можна виділити психологічні та соціокультурні особливості, демографічні характеристики, досвід фінансової поведінки, ступінь інформованості, наявні у суспільстві норми та цінності фінансової культури, фінансова грамотність населення і т. ін. До зовнішніх можна зарахувати конкретну економічну та політичну ситуацію, на яку не в змозі вплинути кожне окреме домогосподарство і яка або створює сприятливі умови для інвестування, або погіршує матеріальний стан домогосподарства, тобто обмежує можливості інвестування.

Для характеристики інвестиційної поведінки сучасних домогосподарств важливо розглянути інструменти, що використовуються для інвестування вільних активів та для отримання максимального доходу. Якщо на схильність до інвестицій впливають тільки внутрішні чинники домогосподарства та зовнішнє середовище, то вибір певної інвестиційної стратегії в основному залежить від характеристик та властивостей конкретних фінансових інструментів – прибутковості, ризику, популярності, поширеності, доступності того або іншого засобу збереження й збільшення грошових коштів, наявності певного фінансового досвіду, уявлень про вигідність та надійність тих або інших фінансових інструментів, а також знання (частіше – незнання) механізмів функціонування ринку та інших.

Найбільш популярним, фінансовим інструментом серед українських домогосподарств на сьогодні є банківські вклади в національній валюті. В умовах значної інфляції банки не можуть забезпечувати достатній рівень прибутковості за строковими вкладками і такий фінансовий інструмент як банківський депозит починає втрачати свою макроекономічну стабілізуючу функцію. Вільні кошти населення скеровуються на ринки нерухомості та землі, створюючи на них цінові бульбашки. Зростання цін на ринку нерухомості на початок 2009 року у порівнянні із рівнем 2004 року становить майже 500% [4].

Незважаючи на ці негативні тенденції, користування цим фінансовим інструментом впродовж 2000-2008 рр. зросло від 51,3% до 60,6%, тому що, по-перше, про цей традиційний інструмент інвестування населення достатнє поінформоване, по-друге, зростання ставок за депозитами у національній валюті призвело до перепливу ресурсів з валютних депозитів до гривневих [4].

Отже, сьогодні депозитний внесок є швидше інструментом ощадної стратегії, ніж інвестиційної. Пояснюється це досить високим рівнем інфляції (рівень інфляції за 2010 р. становив 12,3% [5]) та відносно невисокою процентною ставкою за банківськими депозитами (ставка за короткостроковими депозитами наприкінці 2011 р. становить у середньому 17,5% [5]). Так що додатковий дохід 5,2% річних

не є стимулом для домогосподарств зберігати гроші у внесках, але тут працює так званий “інерційний механізм”, тобто населення зберігає кошти за допомогою цього інструмента за традицією, за інерцією. Ці тенденції негативно впливають на трансформацію заощаджень домогосподарств у реальні інвестиційні джерела, дисбалансиують кількість готівкових коштів на руках у населення та сприяють порушенню кругообігу фінансових ресурсів у національній економіці.

Особливе місце серед інвестиційних інструментів займають вкладення грошей у нерухомість. Цей інструмент мав високу прибутковість та відрізнявся надійністю у період до 2009 року, що є цілком природним, оскільки після фінансової кризи 2008 року спостерігається зниження цін на нерухомість. Сьогодні цей інструмент використовується домогосподарствами в основному для поліпшення поточних умов життя та є базою для зміни життєвої стратегії в цілому. Привабливим у цьому інструменті є те, що дохід від нерухомого майна можна отримувати в декількох формах: від купівлі-продажу об’єктів нерухомості, від здачі в оренду та від комбінованих операцій (здача в оренду до перепродажу).

Інвестування в нерухомість має низку обмежень. Для більшості українських домогосподарств такий спосіб інвестування є недоступним, тому що припускає занадто високий для них фінансовий “поріг входження” у цю сферу. Використання цього інструмента обмежується тим, що об’єкти нерухомості високої вартості є малоліквідними, що не дозволяє оперативно реагувати на зміни на ринку нерухомості. Також держава обмежує оборот нерухомості на ринку за допомогою інструментів регуляторної політики НБУ та податкової політики, тим самим обмежуючи використання нерухомості як об’єкта інвестування. Це зумовлено соціальним навантаженням на об’єкти нерухомості (наявність або відсутність житлової площі у домогосподарств впливає на рівень життя в цілому).

До недавнього часу розвитку цього ринку сприяло іпотечне валютне кредитування населення. Як видно з рис. 1, обсяги кредитів в іноземній валюті у банках з іноземним капіталом більш ніж у два рази перевищують обсяги таких кредитів у банках з українським капіталом та їх максимальне значення приходиться як раз на період 2008 року, потім спостерігається негативна динаміка та спад обсягів у довгостроковому іпотечному кредитуванні [4]. Однак в окремих випадках вкладення у нерухомість розглядаються як довгострокові інвестиції на протиположності збереженню готівкою, яке оцінюється як короткострокова стратегія.

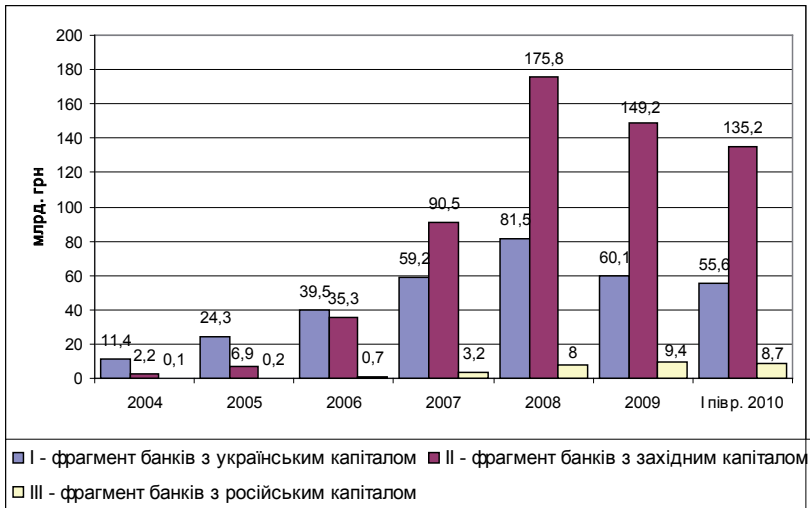

Рис. 1. Валютні кредити, видані фізичним особам за 2004-2010 рр.

Наступним за прибутковістю інструментом інвестицій можна назвати власний бізнес, що є достатньо популярним напрямом, особливо у високоприбуткових домогосподарств. На відміну від інвестицій в нерухомість, вкладення грошових коштів у власний бізнес можуть бути доступні і для домогосподарств, що мають невеликий обсяг вільних активів. У цьому випадку на перший план виходить не тільки наявність коштів, але й особистісні якості самого інвестора. У 2009 р. приблизно 3% українців інвестували вільні кошти у власний бізнес.

Незважаючи на ризик, пов'язаний з веденням бізнесу, це робить його не менш привабливим інструментом, ніж нерухомість, а іноді й більш привабливим (наприклад, відкриття власного бізнесу у сфері послуг, як правило, вимагає менших одноразових витрат, ніж витрати з придбання об'єкта нерухомості). До того ж при грамотному веденні бізнесу вкладені активи не тільки мають певний термін окупності (у середньому рік-два), але й починають приносити стабільний дохід – більший у порівнянні з іншими способами інвестицій.

У низці випадків вкладення у власний бізнес і дохід, що отримується, не відокремлюються від бюджету самого домогосподарства. Такий спосіб вкладення коштів виступає як фінансовий інструмент (тобто інтерпретується як інвестиція). Домогосподарства (приблизно 50%), які використовують саме такий інвестиційний інструмент, здійснюють це з метою отримання прибутку, створення капіталу на майбутнє. Для

інших домогосподарств бізнес – у першу чергу засіб організації самозайнятості, що має чимало переваг у порівнянні з іншими варіантами зайнятості, а не інструмент із високим інвестиційним потенціалом.

Ще одним ефективним фінансовим інструментом є інвестування у цінні папери, що є досить ризикованим засобом вкладення активів для більшості домогосподарств та потребує з боку науковців детальнішого дослідження й аналізу.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти таких висновків: сьогодні у вітчизняній науковій думці практично не досліджено активність фінансової діяльності домогосподарств, що потребує розробки певних заощаджувальних та інвестиційних стратегій їх фінансової поведінки. Впродовж останніх років фінансова діяльність домогосподарств є дуже низькою – тільки близько 12% населення є фінансово активним, тому що інвестиційні стратегії мають пряму залежність від рівня життя та доходів населення. Зараз спостерігається зниження інвестиційного потенціалу домогосподарств, причинами цього є недовіра вкладників до фінансово-кредитних установ, низький рівень фінансової грамотності населення, позиціонування себе за межами середнього класу та відсутність послідовної державної підтримки самозайнятості населення. Тобто на сучасному етапі розвитку фінансів домогосподарств необхідна розробка ефективних механізмів підвищення активізації їх фінансової діяльності та детальне дослідження перешкод позитивній динаміці використання домогосподарствами інструментів фондового ринку.

Література:

1. Бабич А. М. *Фінанси* : [учебник] / А. М. Бабич, Л. Н. Павлова. – М. : ИД ФБК-ПРЕС, 2000. – 647 с.
2. Кізіма Т. О. Стратегії та моделі фінансової поведінки домашніх господарств у сучасних умовах / Т. О. Кізіма // *Світ фінансів*. – 2009. – № 2 (19). – С. 88-96.
3. Офіційні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Аналітична записка. Уроки банківської кризи 2008-2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт асоціації українських банків. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
5. Показники рівня інфляції та тарифи на депозитні вклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.creditdeposit.com.ua>.